

ALGILAYAN TOPLUM YAŞAYAN MEKAN

*Var olmak algılamaktır. Ağaçlar algılayan birileri
olduğu sürece vardırırlar. Ormanda bir ağaç
devrilse kimse duyar mı? George Berkeley*

Aslında her şeyin bir ağaçla başladığı düşünülüyordu. Oysaki toplumun nesne-mekan-yer üzerinden yapılan demagojiyi algılamasıyla başladı.”İnsanların neyi algıladıkları; onların gerçekte neyi duymak,görmek,hissetmek,tatmak veya koklamak istediğine bağlıdır.İnsanlar önce beklentilerini ortaya koyarlar.Daha sonra karşılaştıkları gerçekleri buna uyarlamaya çalışırlar.Uyarıcıdan gelen bilgileri buna göre anlamlandırırırlar.Dolayısıyla algılamada insan,mekandan, amaçlarına uygun bilgi almaktadır.”(Dede, 1997)

2013 Mayıs ayında başlayan Gezi Parkı eylemleriyle Türkiye’de halkın kentsel mekanına sahip çıkma, anayasal haklara aykırı olarak zapt edilmiş halka ait olan meydan, sokak, park, caddelerin, halka geri verilmesi isteğini gördük ve yaşadık.Bazı grup ve uygulayıcı(parlamentar)kimseler mekan ve yer olgusunu toplumdaki bağımsızlaştırarak, tarihsel ve kültürel birikimlerinden kopararak işlev , faydalarından uzaklaştırarak, sahip olduğu bütünlük ve düzeni bozacak şekilde farklı amaçlarda kullanma düşüncesine sahipti. Bundan daha vahimi bu mekan ve yer olgularını topluma halka ait değil de devlet sermayesine yada tüzel kişilere rant sağlamak amacıyla kullanmak istiyorlardı.

Simge haline gelmiş olan Taksim Meydanı’nın olayların başlangıcı olmasıyla birlikte tüm Türkiye’de demokrasinin, hak ve adalet kavramlarının, toplumun; hiçe sayılmasına, tarihselliği, bir toplumun kimliğini taşıyan mekanları talan etme düşüncelerine karşı ; bu değerlere sahip çıkan kesimlerin gencinden yaşlısına, öğrencisinden çiftçisine her yaş ve meslek grubundan her din ve dilden olan toplumun büyük bir çoğunluğunun haklı ve güçlü olan direnişini izledik.

Peki, tüm Türkiye ‘de bu direniş, mücadele, özgürlük kavramlarının özellikle meydanlardan yükselmesinin sebebi neydi?

Şöyle bir günümüzden geriye doğru bakalım. Oldukça geriye yaklaşık 15.000 yıl kadar önce insanoğlunun keşfetmeye, kullanmaya ve üretmeye başlamasıyla birlikte yerleşik yaşama geçilme dolayısıyla mekan ve yer olguları oluşmaya başlamıştır. Bazen bir ağaç kavuğu bazen bir mağara bazen de büyük hayvan iskeletlerini birer yaşama mekanı olarak belirleyip buralarda gündelik etkinliklerini gerçekleştirmişlerdir. Ve yaşam alanlarındaki nüfusun artmasıyla ,toplu konumlanmayla, ilk köy altı yerleşimler oluşmuş. Zamanın ilerlemesiyle ve nüfusun artmasıyla birlikte köy, şehir, ülke gibi kavramlar oluşmaya başlamıştır.5000 yıl kadar sonra sayıları artan

konutların farklı bölgelere , coğrafi koşullara göre bitişik yada ayrık düzende konumlandığı görülür. Konut sayısı arttıkça da cadde, sokak, gibi gereksinimler doğmuştur. Ve nüfusun ortak payda da bulunduğu, ekonomik, dini, sosyal ihtiyaçlarını bir arada karşılayabildiği meydanlar, çarşılar oluşmuştur.

Tarih öncesi devirlerden başlayarak kültürel etkileşimle gelişen bu yerleşme birimleri zaman içerisinde kendi kimliklerini kazanmaya başlamışlardır.ve nüfusun ortak paylaşım alanı olan meydanlar merkez iletişim noktası olan birer simge haline gelmiştir.Çevrenin insan ve toplum kültürü tarafından algılanan kentsel dış mekan alanlarının en belirgin örneğidir meydanlar.

“Türkçedeki ‘meydana çıkarma’ deyiminin hatırlattığı gibi meydanlar; nispeten ketum olan binalarla tezat teşkil eden aleni ve daha okunaklı mekanlar, değişik kültürlerde ve farklı çağlarda meydanlara verilen adlar meydanların o tarihi ve toplumsal kesitte tekabül ettiğini neredeyse birebir yansıtıyor. Meydanların değişik kullanım biçimlerinden önce bünyelerinde barındırdıkları paradokstan-ki bu paradoks ilk şehirlerden günümüze kadar süregelmiştir- yani meydanlara yüklenen politik anlamlardan söz etmek gerekir. İlk şehirlerin oluşumundan bu yana bir şehirlili için meydan her şeyden önce, paylaşmayı hissedebileceği,canı çektikçe,hiçbir gerekçe öne sürmeye gerek kalmaksızın gidebileceği bir yerdir. Ama tam da bu keyfiyet yüzünden ,ilk çağlardan beri politik otoritenin gözü meydanların üzerinde olmuştur. Tek tek şehirlilerin davranışları ne olursa olsun, bir topluluk halinde davranmaya başlayan şehirliler söz konusu olduğunda ,bunu mevcut iktidarlar tarafından her ne pahasına olursa olsun denetim altına alınması gerekir. Otoriteye başkaldırmanın ilk işareti ,bir meydanda izinsiz bir kalabalığın toplanmasıdır. İtalya’da halk hareketlerine“ movimenti di piazza” (meydan hareketleri) ya da gene İtalyanca ‘meydana inmek’ deyiminin ayaklanma için kullanılan bir parola söz olması boşuna değildir. Sonuç olarak bir yönetim otoritesini yada kalıcılığını şehirlilere göstermek istediğinde ilk tercih edeceği sahnelerden biridir meydan. Ayrıca sembolik/ikonografik düzlemde de meydanlarda bir mücadele verilir. Bir yandan da halk festivallerinde ,bayramlarda, merkezi otorite ti’ye alınırken, diğer yanda da hükümetler yönetim ediş biçimlerinin sembollerini meydana ‘nakşetmeye’ çalışırlar. Kamu mekanları günümüzde hala politik ve sosyal değişimlerin üzerine işlendiği tualler gibidir. Tarih boyunca da iktidarlar bir şehrin yönetimini ele geçirmekle yetinmeyip o değişimi şehrin kamu mekanlarına işlemeye çalışmışlardır.”(Bilgin İ.,Boysan B mimarlık dergisi sayı 274/1997)

1997 de iktidarın taksim meydanına yapmak istediği caminin yarattığı tartışma ortamının, bundan 17 yıl sonrada başka bir proje adı altındaki talanla devam etmesinden toplumsal değerdeki mekanların iktidarların ne kadar gözdesi olduğunu anlıyoruz.

25 Mayıs 1964’ te Roberto Pare II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin açılış konuşmasında “Bu zor, tartışmalı ve kolaylıkla kafa karıştırabilecek alanda karışıklık ortamının devam etmesi, istedikleri her şeyi yapmak isteyen bazı meslek mensupları idareciler ve uygulamacıların işine yaramakta. ”bu cümle bu sorunun bir döneme ve coğrafya ya özgü olamayacağını anlatıyor.(I Comos Türkiye, Binan C,Tanyeli G. Arredamento Mimarlık dergisi ,Ocak 2014)

Siyasi iktidarlarında insanlık tarihi boyu malzeme olarak kullandığı mekan ve yer olguları toplum-iktidar-muhalefet-çatışma-gerilim-adalet-özgürlük-demokrasi –demagoji gibi birçok terimle iç içe geçmiştir.

Örneğin,”Le Corbusier kentsel ve domestik çevre koşullarının siyasal huzursuzlukların kaynağı olduğunu onların giderilmesiyle siyasal çatışmanın da giderilebileceğini iddia ediyordu.1938 de doludizgin bir savaşa doğru giderken,”Des canons,des munitions?Merci! Des logis S.V.P...”(toplar,mühimmatlar?teşekkürler.konutlar lütfen...) başlıklı kitabını böyle bir akıl yürütme yaklaşımıyla yazdı.”(Tanyeli U,Arredamento,Aralık 2013)

Kentlerin zaman içerisindeki değişme gereksinimleri üst güçlerin elinde herkesin kendi çıkarlarına göre şekil verdiği birer oyuncağa dönüşebiliyordu. Tarihin tüm çağlarında kentlerin değişime uğradığını kabul edebiliriz.” Kentsel dönüşüm kapitalistin çocuklarından biri” denildiğini duymuştuk. Fakat prekapitalist dönemde de kentlerin dönüşüm geçirdiğini biliyoruz. Sadece etki eden amaçlar değişmekte güç ve zenginlik uğruna yapılan her bir oluşum tarihe işlemektedir.

Bu farklı amaçlardan arınmış kapitalist rejimlere aykırı düşüncelerde örneğin, Thomas More’un “Utopia”sı; siyasi, sosyal, ekonomik hayatın bambaşka bir şekilde kurgulandığı mükemmel toplum düzenini tasvir eden bir kitaptır. Kitapta More’un tasvir ettiği kentlere şöyle bir göz atacak olursak;Ütopya Güney Yarım Küre’de hayal edilen bir adadır. Bu ada devletinde hepsi aynı plana sahip ve aralarında 24 mil uzaklık bulunan 54 kent vardır.Ve sadece başkent planı değişiktir .Kentlerdeki tüm caddelerin genişlikleri aynıdır. Her ev aynı stil ve büyüklüktedir.Ayrıca özel mülkiyet ve sahiplik duygusunun oluşmaması için 10 yılda bir evler değiştirilir. Ütopya ’da zengin fakir kavramları yoktur herkes birbiriyle aynı derecede zengindir ve bir diğeri kadar fakir. Ütopya ’da çalışmayan tek bir insan tek bir hayvan bile yoktur. Demokratik olarak yönetilen Ütopya’da fazla yasaya da ihtiyaç yoktur. Her kentte otuzar aile yılda bir, gizli oyla bir yönetici seçer. Bu yöneticiler de halkın gösterdiği 4 aday arasından gene gizli oyla kent başkanını seçerler. Halk kent başkanını beğenirse değiştirmek zorunda değildir.Fakat başarılı olmayan yönetici bir dahaki yıl seçilmez. Her insan,her kız ve erkek eşittir.Çok fazla yasa da yoktur.Bir suçu tasarlamak işlemekle aynı derecededir.Herkes toplumun ahlak ve düzen kurallarını bilir ve uygular.Eşitlik,hak ve adaletin hüküm sürdüğü bu devlette kimse aksi yönde bir eğilimde düşünmez.

Thomas More’un hayalini ettiği bu devlet ve düzen modelinin mükemmel oluşu bir kurgu olarak kalacağını garantiliyor. Çünkü mekan ve yer kavramları üzerindeki hak ve eşitlik kavramları günümüzdeki toplumsal tabakalaşma olgusuna ters olup birçok kişinin işine gelmemektedir.

Ekonomik,siyasi,dini,tarihi,kültürel birçok olguyu içinde barındıran mekan/yer tüm zamanlar boyunca derin yada yüzeysel,büyük yada küçük olaylara zemin olmuş ve olmaya da devam edecektir. Uğruna çıkan fiziksel,kimyasal,psikolojik savaflara sahne olan,tanıklık eden,aynı zamanda olayları en içinden yaşayan bir olgudur mekan/yer.”Max Weber,toplumsal

mekanları,sosyal sınıflardan ırklardan,etnik yapıdan insanların karşılaşma yeri olarak düşünmektedir.O halde karşılıklı ilişkilerin,müzakerelerin ve zıtlıkların olduğu bir alan olarak ifade edilmektedir.”(Aktaran:Gökgür,2008)

Bu olguları tarihimizde dünden bugüne özellikle meydanlar üzerinden hissettik.Antik yunan da devlet meselelerinin tartışıldığı ‘agora’lar olarak karşımıza çıkan bu mekanlar Ortaçağ ve Rönesans döneminde de birer kültür zemini ve denge unsuru olarak karşımıza çıktılar.Kimi zaman festivallerin,bayramların kutlandığı bu meydanlar kimi zaman da acı yaralara sahne oldu.Paris’teki Concorde Meydanı,Pekin’deki Tiananmen Meydanı,Saint Petersburg’daki Saray Meydanı,İstanbul Taksim ve Beyazıt Meydanları bu konuda konuşmak isteyenlerin iki kere düşünmesi gerektiğinin sağlam sebepleridir. Biz insanoğlunun doğada mutlu ve özgür bir şekilde yaşamını sürdürebilmesinin tek yolu yaşadığımız çevrenin; sınırlarını,bize sunduğu fayda ve etkinlikleri doğru bir şekilde algılamaktan geçer. Ve çevre onu algılayan bir toplum olduğu sürece mekan/yer olarak işlevini sürdürecektir. Hak ve eşitliğin var olduğu, baskıcı rejimlerin son bulduğu, topluma aitliğinin alınmadığı, üstünden farklı amaçlar ve karlar sağlanmadığı sürece mekan/ yer olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

Dede, Ö., E.(1997). Mekânın Algılanma Olgusu Ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

İhsan Bilgin,Burak Boysan,1997 ,Mimarlık Dergisi sayı 274 sf.36-37

Binan Can ,Gülsün Tanyeli. I Comos Türkiye, Arredamento Mimarlık Dergisi ,Ocak 2014)

Uğur Tanyeli, Arredamento Mimarlık Dergisi,Aralık 2013

Pelin Gökgür,Kentsel Mekanda Kamusal Alanın Yeri,2008

Der:Ayşe Müge Bozdayı,Çağdaş Kent Yaşamında Mekan Sorunları,Hacettepe Üniversitesi Yayınları,2005

Thomas More,Ütopya,çeviri:Çiğdem Dürüşken,Kabalcı Yayınevi,2011

Aynur Gökalp Durna, Kentsel Kamusal Alanın İç Mekan Sürekliliği ve Toplumsal Kimlik, Tez (Yüksek Lisans) - Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

Ali Ulu, İlknur Karakoç, Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi ,2004

<http://tr.wikipedia.org/>

<http://www.mimarlikdersisi.com/>(sayı 372,373)